

KASTAMONU ÇEŞMELERİNDE BİTKİSEL SÜSLEME*

Herbal Decoration In Kastamonu Fountains

Fatma Şahin GÜR¹

Özet

Çeşmeler inşa edildikleri ilk zamanlarda temel su ihtiyacının temin edildiği yapılar iken süreç içerisinde insanların buluşma noktaları haline de gelmiştir. İnşa edildiği dönemin mimari özellikleri ile beğenilerini de yansıtan çeşmeler kent, köy veya kırsal alanlarda inşa edildikleri bölgeye paralel olarak malzeme-teknik, süsleme ve çeşitli özelliklere sahiptir. Kastamonu çeşmeleri, merkez, ilçe, kasaba, köy ile kırsal alanlardaki Türk dönemine ait örnekleri sunmasıyla oldukça önemlidir. Çalışmanın kapsamı mimari ve süsleme özellikleri dikkate alındığında günümüze ulaşan Osmanlı dönemine ait en erken tarihli örneğin görüldüğü 16. yüzyıl ile başlayıp 20. yüzyılın ilk yarısı ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmada Kastamonu Çeşmeleri’nde görülen bitkisel süslemelere toplu ve geniş bir çerçeveden bakılarak, dönemin üslubu içerisindeki yerini ortaya koyarak literatürdeki eksiği kapatmak amaçlanmıştır. İnceleme sırasında bazı çeşmelere daha önceden yapılan restorasyon çalışmaları tespit edilmiş olduğundan ve çeşmelerin dış etkenlere bağlı olarak tahribata daha açık bir pozisyonda olması nedeniyle çeşmelerin o anki durumunu belgelemek gelecek nesillere ve araştırmacılara büyük katkı sunması açısından da önem taşımaktadır. Türk süsleme sanatında oldukça yaygın olan bitkisel süslemeler doğada bulunduğu gibi doğal görünümleriyle ve üsluplaştırılmış olarak dini, askeri ve sivil mimaride yapıların çeşitli bölümlerinde karşılaşılmaktadır. Bitkisel süslemelerde çoğunlukla ağaç, meyve, yaprak ve çiçekler görülmektedir. Çalışma kapsamında incelenen 73 çeşmeden Kastamonu Merkez, İnebolu, Küre, Daday, Araç ve Abana ilçelerinde yer alan 28 çeşmede; 11 gülbezek, 7 servi ağacı, 4 lale, 3 hayat ağacı, 2 gül, 1 filiz motifi ve 1 asma mevcuttur. Bitkisel süslemeler ayna taşı, kemer, kemer köşeliği, kemer alınlığı ve kitabelerde yoğunlaşmaktadır.

Summary

When fountains were first built, they were structures that provided basic water needs, but over time they also became meeting points for people. Reflecting the architectural features and tastes of the period in which they were built, fountains have different materials, techniques, decorations, and various features depending on whether they were built in cities, villages, or rural areas. Kastamonu fountains are particularly significant for showcasing examples from the Turkish period in the city center, districts, towns, villages, and rural areas. Considering the scope of the study, it covers the period from the 16th century, when the earliest example from the Ottoman period reached the present day, to the first half of the 20th century. The study aims to fill a gap in the literature by examining the herbal decorations seen in the fountains of Kastamonu from a comprehensive and broad perspective, revealing their place within the style of the period. During the examination, it was determined that restoration work had been carried out on some fountains in the past, and since the fountains are more susceptible to damage due to external factors, documenting their current condition is also important in terms of contributing greatly to future generations and researchers. Herbal decorations, which are quite common in Turkish decorative art, are encountered in various parts of religious, military, and civil architecture, both in their natural form as found in nature and in stylized forms. Herbal decorations mostly feature trees, fruits, leaves, and flowers. Of the 73 fountains examined in the study, 28 fountains located in the districts of Kastamonu Merkez, İnebolu, Küre, Daday, Araç, and Abana feature 11 rose motifs, 7 cypress trees, 4 tulips, 3 trees of life, 2 roses, 1 sprout motif, and 1 vine. Herbal decorations are concentrated on mirror stones, arches, arch corners, arch lintels, and inscriptions.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu Çeşmeleri, Süsleme, Bitkisel Süsleme.

Keywords: Kastamonu Fountains, Decoration, Herbal Decoration.

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen “Uluslararası Genç Bilim ve Sanat İnsanları Sempozyumunda” 21 Kasım 2024 tarihinde özet bildiri, sözlü sunum olarak sunulmuştur

¹ ORCID: 0000-0002-2283-8715, fatmainciigr@gmail.com.

Makale Geliş Tarihi: 10 Temmuz 2025

Makale Kabul Tarihi: 11 Ağustos 2026

GİRİş

eşme kelimesi, Farsça'da "göz" anlamındaki "eşm" kelimesinden gelmektedir. Kent, kasaba, ana ulaşım hatları, yol kenarları, açık araziler ve kırlık alanlarda çeşitli plan ve malzemeye sahip çeşmeler inşa edilmiş ve çeşitli isimlerle nitelendirilmiştir (Eyice, 1993, s.277-278). Sokak ve cadde dokusu içinde önemli bir yeri olan çeşmeler inşa edildiği dönemin sosyal, kültürel ve sanatsal kimliğini yansıtmaktadır. Kastamonu, tarih boyunca bir çok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış olup Osmanlı döneminde imar faaliyetlerinin yoğun olduğu ve kent dokusunu yansıtan önemli şehirler arasındadır. Kastamonu eşmeleri; haznesiz, hazneli, bağımsız, bağımlı, tek cephe ile beş cephe arasında çeşitli cephelere sahip, cephe düzenine göre düz ya da kemerli eşmelerdir.

Kastamonu ilinde bulunan Çeşmelerdeki bitkisel süslemeleri toplu ve geniş bir perspektifle ele alarak belgelemek, ilçeler arasında ve diğer illerde bulunan örneklerle karşılaştırarak dönem üslubu içerisindeki yerini ortaya koyarak literatürdeki eksiği kapatmak amaçlanmıştır. Çalışmanın kapsamı günümüze ulaşan Osmanlı döneminde ait en erken tarihli örneğin görüldüğü 16. yüzyıl ile başlayıp 20. yüzyılın ilk yarısı ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmada incelenen Kastamonu Merkez, İnebolu, Küre, Daday, Araç ve Abana ilçelerinde yer alan 28 çeşmede görülen bitkisel süslemelerin dağılımı řu şekildedir: 11 çeşmede 25 gülbezek, 7 çeşmede 18 servi ağacı, 4 çeşmede 20 lale , 3 çeşmede 4 hayat ağacı, 2 çeşmede 5 gl , asma ve yapraklı dal motifi de 1 çeşmede bulunmaktadır. Bitkisel süslemeler çeşmelerin; ayna taşı, kemer, kemer köşeliği, kemer alınlığında ve kitabelerinde yoğunlaşmıştır.

Çalışmada incelenilen bitkisel süsleme üç grupta ele alınmıştır. Birinci grubu gülbezek (gle) olarak nitelendirilen göbek ve yapraklardan oluşan stilize iek motifleri, ikinci grubu natüralist üslupta ele alınmış olan çiçekler olan lale ve gl, üçüncü grubu da ortaçağdan itibaren yaygın olarak karşılaşılan ağaçlar olan yapraklı dal, servi ağacı, asma ve hayat ağacı oluşturmaktadır. Türk süsleme sanatında bitkisel süsleme, oldukça yaygın olarak kullanılmıştır. İnsan ve bitki arasındaki bağ, gündelik hayatta kullanımlarının yanında, bitkilerin inançla bütünleşerek çeşitli alanlarda süsleme unsuru olarak da kullanılmasını beraberinde getirmiştir (Cantay, 2008, s.33). Türk İşlam dönemi yapılarında bitkisel süsleme mimariye bağlı süslemede 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğun olarak kullanılmaya başlanmış olup 20. yüzyıla kadar bu özelliğini korumuştur. Bitkisel süslemelerde stilize, natüralist ve sembolik unsurlar görülmektedir.

Bitkisel süslemelerde genellikle doğada bulunan yaprak, iek, ağaç ve meyveler kullanılmış olup doğal görünümlerinin yanında üsluplaştırılmış süsleme kompozisyonlarında da bitkisel süslemeleri görmek mümkündür. Doğadan ilham alınarak tasvir edilen bitkisel süslemeler, o dönemin kültürel zenginliğini de yansıtır (Gökler, 2017, s.2102).

1.Gülbezek

Doğan Hasol (2010, s.193) “Kursların, yüzeyleri oyma ve kabartmalı yapraklarla stilize edilmiş bir gülü andıranlarına verilen ad, gülce” olarak tanımlamıştır. Gülbezelerin çoğu daire olup işlendikleri yüzeyden hafif çıkıntı yaparlar. Bunun dışında kalan bazı gülbezeler yüzeyden çıkıntı yapmamaktadır. Bu şekilde oluşturulan gülbezelerde kenar çizgileri oyularak belirlenir (Ünal, 1982, s.75).

Gül biçiminde yuvarlak tezyin olan gülbezeler daire içine resmedilmiş yapraklardan ibaret olup tavan göbeklerinde, kubbelerin ortasında ve bazı yüzeylerin tezyininde kullanılır (Şaman Doğan ve Yazar, 2013, s.222-223). Yüzeyleri oyma tekniğinde stilize motiflerle süslenmiş ve genel görünüm itibariyle gülü andıran yuvarlak şeklindeki yüzey süsleme elemanı olan gülbezeler gülce olarak da adlandırılmaktadır. Gülbezeler stilize edilmiş gül ya da sade bir çiçek biçimindedir. Yüzeysel gülbezelerin yüzeyi işlenecek bezemeye uygun olarak oyulurken dışa taşkın gülbezelerde bezemenin uygulanmasından sonra işlenen bölümün çevresinin tıraşlanması metot olarak kullanılmıştır (Yaman ve Önkol Ertunç, 2019, s.129).

Kastamonu merkez, Araç, İnebolu ve Küre’de 11 çeşmede görülen (Tablo 1.) toplam 25 gülbezekten 14’ü tek kademeli² olup bunlardan 5’i 6 yapraklı ve 8’i 8 yapraklıdır. 2’si 16 yapraklı, 3’ü iki kademeli³ olup bunlardan 1’i 10 yapraklı, diğer iki gülbezelerin birinci kademesi 6, ikinci kademesi ise 5 yapraklıdır. 7 gülbezek ise üç kademeli⁴ olup bunlardan 6’sı 12 yapraklıdır. Küre Bedesten Sokak Çeşmesi dışında tüm gülbezeler oyma tekniğinde yapılmış, sadece söz konusu çeşmedeki gülbezek kazıma tekniğinde oluşturulmuştur. Sadece iki çeşmedeki gülbezeler mermer malzemeye işlenmiş, diğer çeşmelerdeki gülbezeler ise kesme taş malzeme üzerindedir.

² Merkez Arslanlı Çeşme , Hacı Abdullah Çeşmesi, Abdülcebbar Çeşmesi, Atabeygazi Çeşmesi, Çevkani Çeşmesi, Araç Eflaniioğlu Çeşmesi, Küre Bedesten Sokak Çeşmesi’nde ki gülbezeler tek kademelidir.

³ İnebolu Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Merkez Namazgah Çeşmesi’ndeki örnekler iki kademelidir.

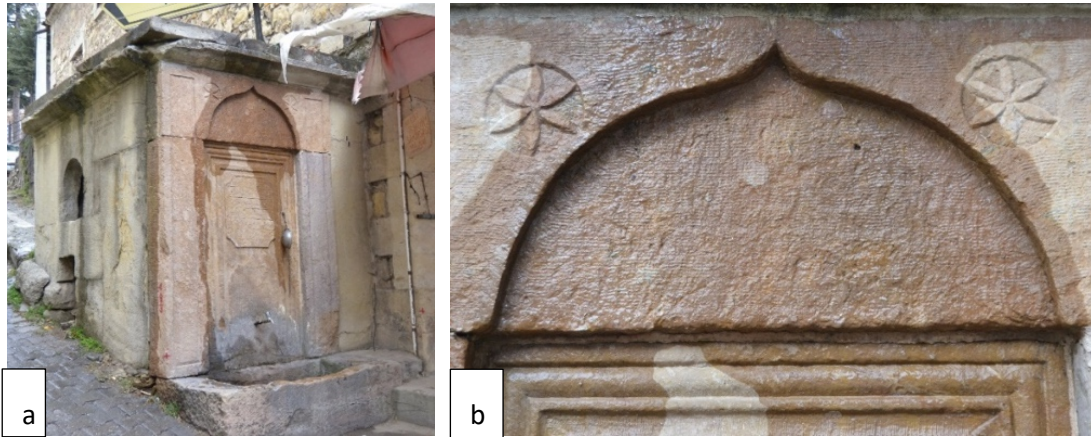
⁴ Merkez Namazgah Çeşmesi, Honsalar Çeşmesi I ve Safalan Çeşmesi’ndeki gülbezeler üç kademelidir.

1.1.Tek Kademeli rnekler

Merkez Arslanlı eşme (1891-92) dikdörtgen planlı,  cepheli, hazneli, bağımsız ve teğet kemerlidir. Çeşmenin güneydoğu cephesindeki kitabenin köşelerinde yer alan (Fotoğraf 1 b), mermer malzemeye işlenen oyma teknikli 4 gülbezek motifi 8 yapraklı olup tek kademlidir. Merkez Hacı Abdullah eşmesi (1904-05) dikdörtgen planlı, tek cepheli, bağımsız, kaş kemerlidir. Çeşmenin kemer köşeliğindeki gülbezekler oyma teknikli, tek kademeli ve 6 yapraklıdır (Fotoğraf 2 b).

Fotoğraf 1 a. Merkez Arslanlı eşme Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

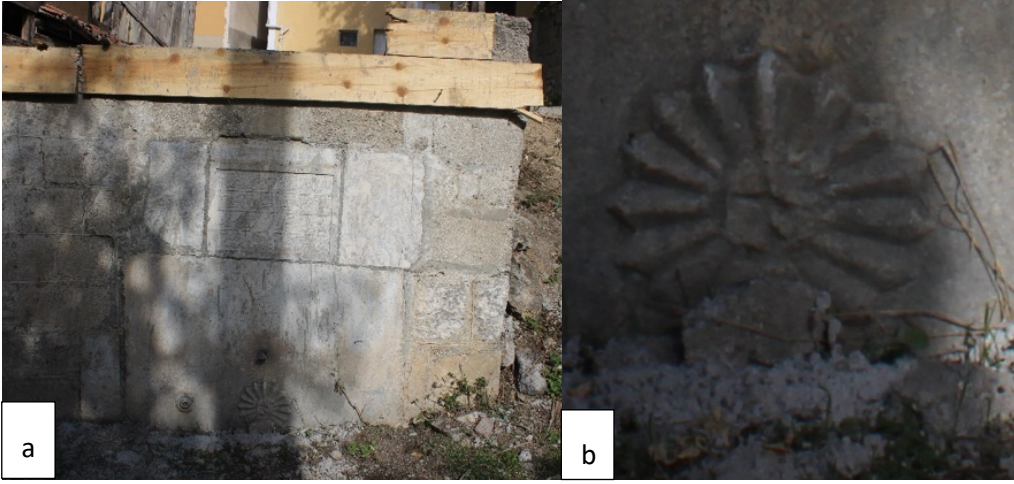

Fotoğraf 2 a. Merkez Hacı Abdullah eşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

Merkez Abdülcebbar eşmesi (1891-92) tek cepheli, hazneli, bağımsız ve düz cephelidir. Çeşmenin orta aksında lülenin üzerinde (Fotoğraf 3 a,b) oyma teknikli, büyük boyutlu, tek kademeli, 16 yapraklı gülbezek yer alır. Yaprakların damarı kazıma tekniğiyle oluşturulmuştur. Onarım sırasında gülbezeğin beş yaprağı sıva altında kalmış, iki yaprak ise tahrip olmuştur. Araç Eflaniioğlu eşmesinde (1914-15) mermer malzemeye işlenen oyma teknikli, tek kademeli, 16 yapraklı gülbezek (Fotoğraf 4 a) ayna taşında yer almakta olup alt  dilimi sıvanın altında kalmıştır (Fotoğraf 4 b). Bu gülbezeğin konum ve şekil olarak benzerine Konya Hkmet Konağı eşmesinde (Mutlu, 2014, s.1135) rastlanmaktadır.

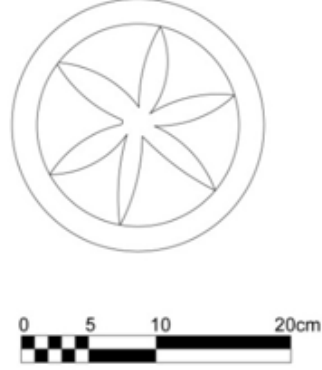

Fotoğraf 3 a. Merkez Abdülcebbar Çeşmesi Genel Görünüm; b.Süsleme Detay

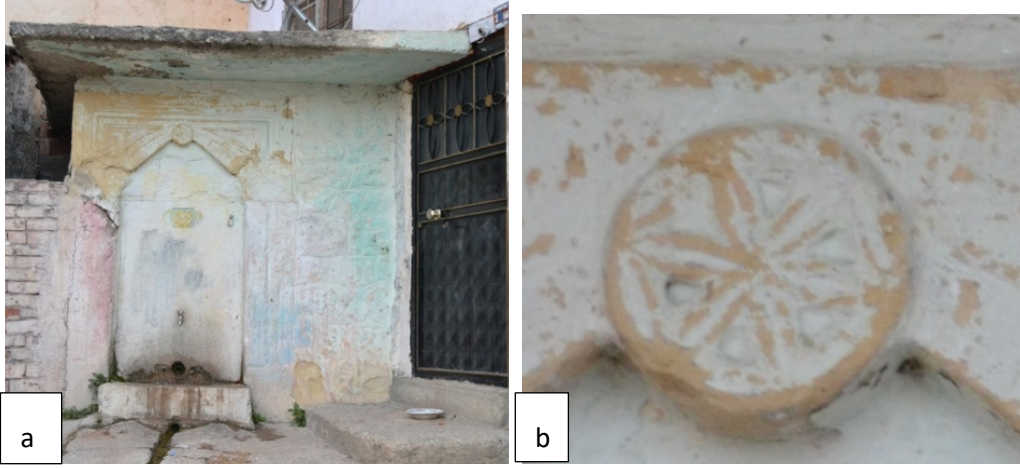

Fotoğraf 4 a. Araç Eflaniioğlu Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

Merkez Atabeygazi Cami Çeşmesi II (19. Yüzyıl) tek cepheli, hazneli, bağımsız ve teğet kemerlidir. Gülbezekler kemer köşeliklerinde yer alır. Oyma teknikli, tek kademeli, altı yapraklı gülbezeklerin (Fotoğraf 5) sağdaki tamamen tahrip olmuşken soldaki kısmen izlenmektedir (Çizim 1). Merkez Çevkani Çeşmesi (1905-06 tamir) tek cepheli, hazneli, bağımsız ve sivri kemerlidir (Fotoğraf 6 a). Tek kademeli, 6 yapraklı gülbezek oyma teknikli olup kemerin ortasına yerleştirilmiştir (Fotoğraf 6 b).

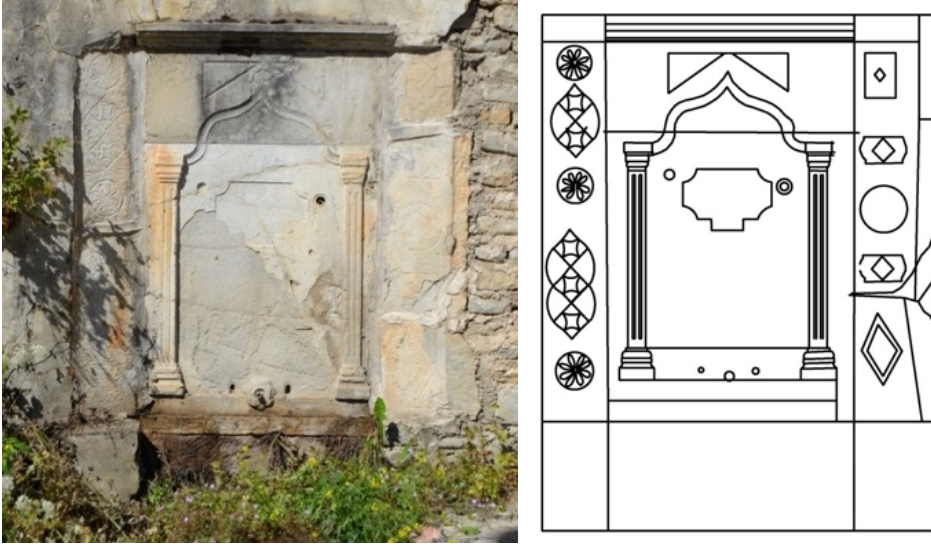

Fotoğraf 5. Merkez Atabeygazi Cami eşmesi II Genel Görünüm. Çizim 1. Süsleme Detay

Fotoğraf 6 a. Merkez evkani eşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

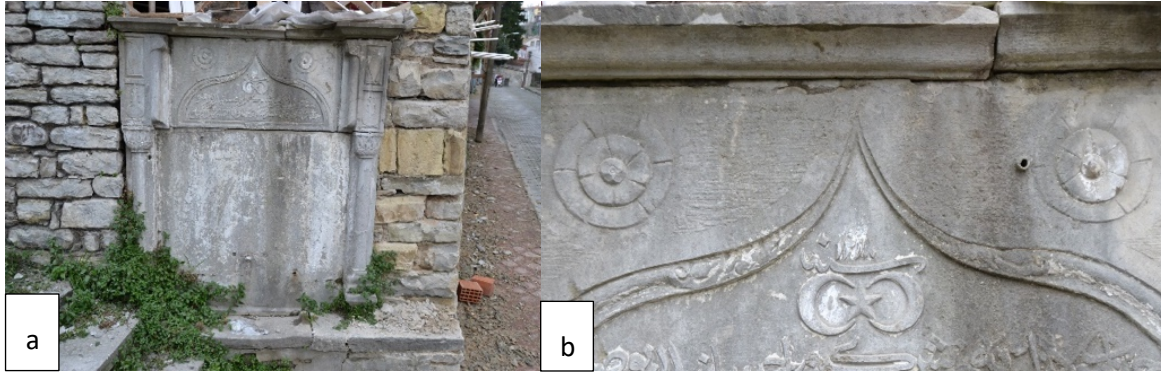
Tek cepheli, hazneli, bağımsız ve düz kemerli Küre Bedesten Sokak eşmesi'nde (19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başı)  gülbezek bulunmaktadır. Kemer formlu bölümün güneyinde yer alan gülbezekler kazıma teknikli, tek kademeli ve 8 yapraklıdır (Fotoğraf 7, izim 2).

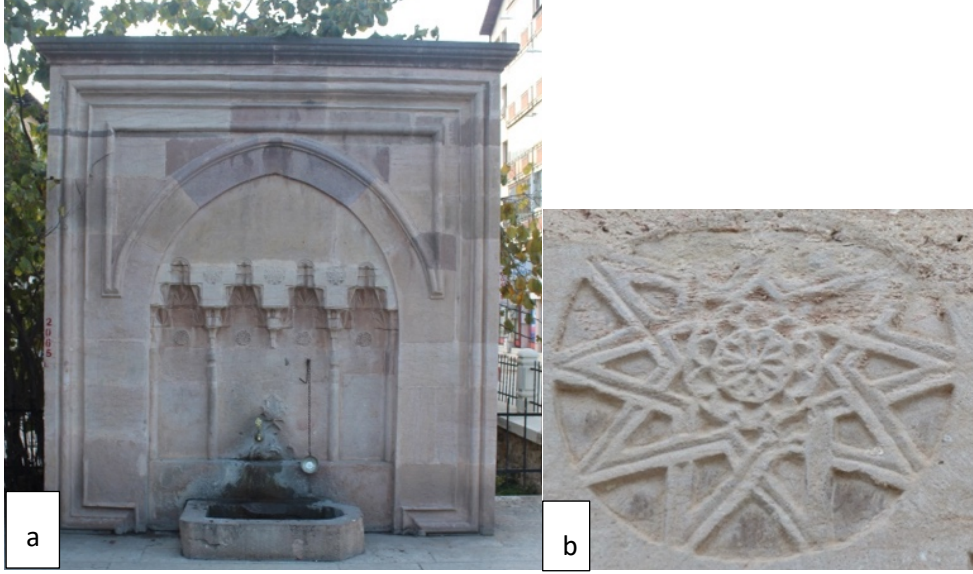
Fotoğraf 7. Küre Bedesten Sokak Çeşmesi Genel Görünüm
Çizim 2. Genel Görünüm

1.2. İki Kademeli Örnekler

Tek cepheli, hazneli ve bağımsız olan İnebolu Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (1900-01) taş kemer köşeliklerinde iki kademeli, stilize edilmiş gülbezek yer alır. Sağdaki gülbezeğin iki kademesi de 6 dilimli iken soldaki gülbezeğin birinci kademesi 6 dilimli ikinci kademesi ise 5 dilimlidir (Fotoğraf 8 b). Tek cepheli, haznesiz, bağımsız ve sivri kemerli Merkez Namazgah Çeşmesinde mukarnas başlangıç sırasının aralarındaki orta bölüm üzerinde geometrik rozetin merkezine yerleştirilen gülbezek iki kademeli olup 10 yapraklıdır (Fotoğraf 9 b)

Fotoğraf 8 a. İnebolu Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

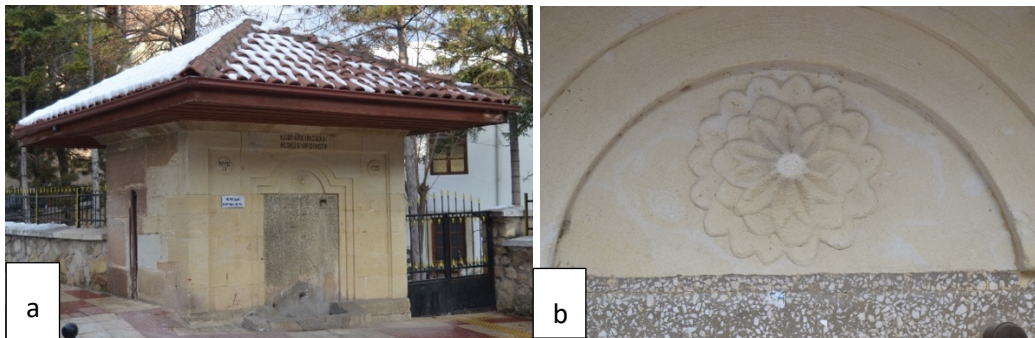
Fotoğraf 9 a. Merkez Namazgah eşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

1.3. Üç Kademeli rnekler

Merkez Safalan eşmesi (1786-87, 1854-55 tamir) tek cepheli, haznesiz, bağımsız ve teğet kemerlidir (Fotoğraf 10 a). Glbezeker kemer köşelerinde olup üç kademeli, oyma tekniktir. Sağdaki gülbezeğin (Fotoğraf 10 c) ikinci ve üçüncü kademesi tahrip olmuştur. İki gülbezeğin de birinci ve ikinci kademesi 12 yapraklı, üçüncü kademesi 10 yapraklıdır (Fotoğraf 10 b-c). Tek cepheli, hazneli, bağımsız ve düz cepheli Merkez Honsalar eşmesi I'deki (1935) oyma teknikli gülbezek, iki kademeli yarım dairenin itekinin ortasında (Fotoğraf 11 a) yer alıp  kademelidir. Birinci kademe 15, ikinci ve üçüncü kademe 10 yapraklıdır (Fotoğraf 11 b).

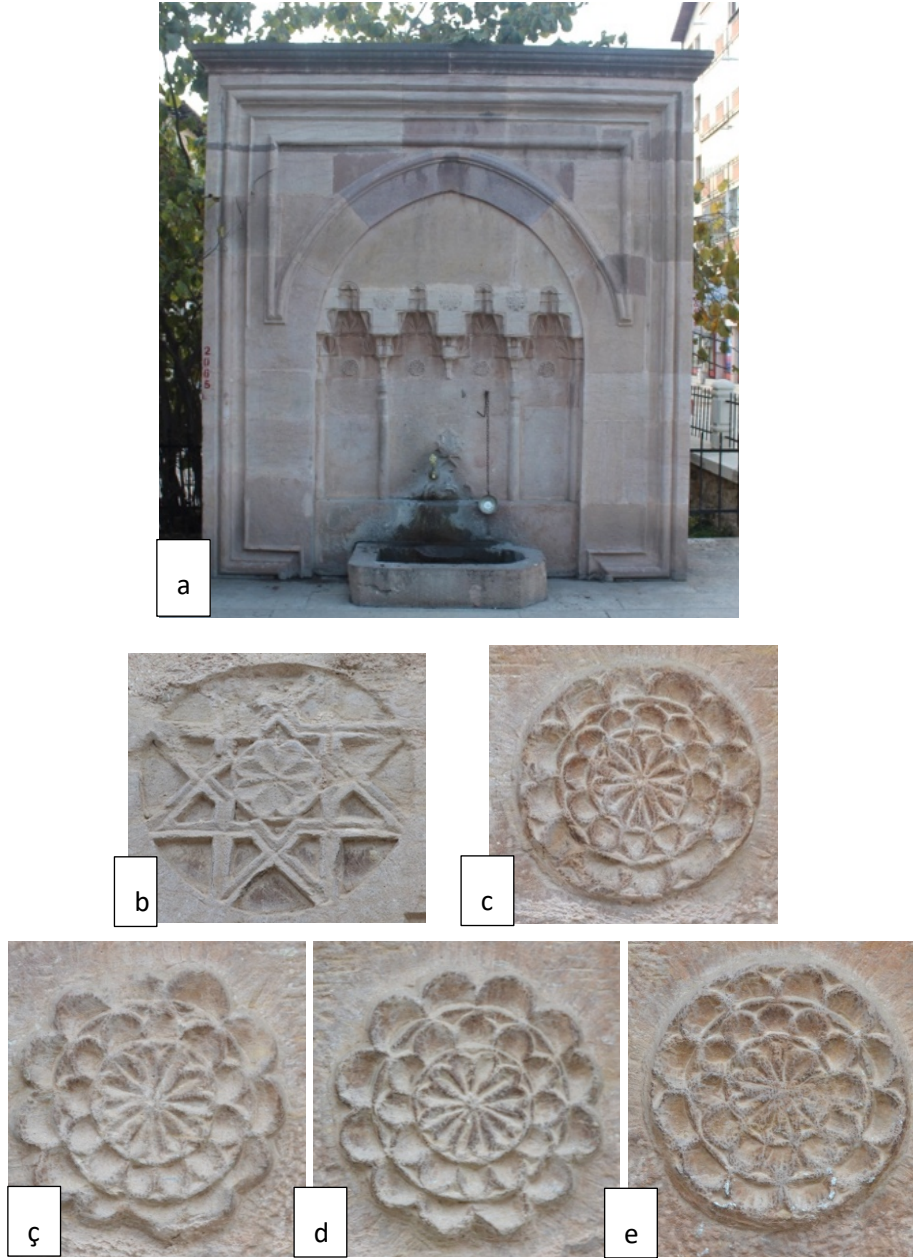

Fotoğraf 10 a. Merkez Safalan eşmesi Genel Görünüm; b-c. Süsleme Detay

Fotoğraf 11 a. Merkez Honsalar eşmesi I Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

Merkez Namazgah Çeşmesinde (16. Yüzyıl) farklı konumlarda 6 gülbezek izlenmektedir (Fotoğraf 12 a). Mukarnas başlangıç sırasının aralarındaki geometrik rozetlerden sağdakinin merkezine tek kademeli 8 yapraklı gülbezek yerleştirilmiştir (Fotoğraf 12 b). Diğer dört gülbezek, dört bölümlü niş olarak düzenlenen mukarnas sırasının altında, her birinin ortasına bir gülbezek gelecek biçimde yerleştirilmiştir. Oyma tekniğindeki gülbezeler üç kademeli ve 12 yapraklıdır (Fotoğraf 12 c-ç-d-e).

Fotoğraf 12 a. Merkez Namazgah Çeşmesi Genel Görünüm; b-c-ç-d-e. Süsleme Detay

Merkez	Sayı	Araç	Sayı	İnebolu	Sayı	Küre	Sayı
Namazgâh eşmesi	6	Eflanilioğlu eşmesi	1	Mehmet şevki Caddesi Sokak eşmesi	2	Bedesten Sokak eşmesi	3
Safalan eşmesi	2						
Arsanlı eşme	4						
Hacı Abdullah eşmesi	2						
Honsalar eşmesi I	1						
Atabeygazi eşmesi II	2						
evkani eşmesi	1						
Abdülcebbar eşmesi	1						
Toplam	19		1		2		3
Tablo 1. Glbezeklerin Dağılımı							

2. Çiçekler

Bu grup içinde lale ve gl motifi yer almaktadır.

2.1. Lale

Lale kelimesi ve Allah kelimesindeki harfler ebced hesabında aynıdır (nver, 2006, s.268). Anavatani Türkistan olan lale motifi Anadolu'ya Orta Asya'dan gelmiştir (nal, 2021, s.327).

Türk sanatında lale Anadolu Selçuklu sanatında yoğun olarak kullanılmış, 16. yüzyıldan itibaren natüralist üslupta değerlendirilmiştir (Aytaçoğlu, 1993, s.139; Kuru, 1997, s.37). 17. yüzyıldan itibaren lale çiçeği önem kazanmış ve dönemin hemen her sanat dalında uygulanmıştır. Osmanlı sanatı süsleme programına en erken giren çiçeklerden olan lale form olarak 16. yüzyılda yuvarlağa yakın oval biçimi uzayarak 18. yüzyılda uzun bir formda işlenmeye başlamıştır. Ayna taşları tek olarak laleye yer veren bölümler arasındadır (Gündoğan, 2007, s.257; Aytaçoğlu, 1993, s.139-140).

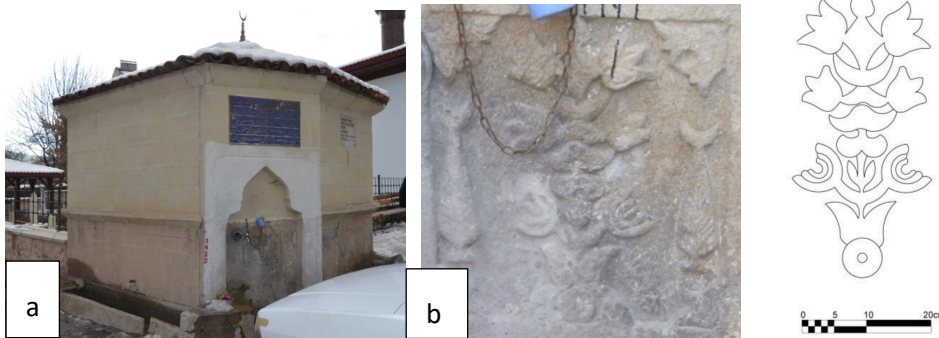
İncelenen çeşmelerden dördünde lale motifine yer verilmiş olup Çeşmelerdeki konumları ve kompozisyonları birbirinden farklıdır. Taşköprü Yukarı Emerce Köyü eşmesinde taşıyıcı üzerinde (Fotoğraf 13 a), Hepkebirler eşmesinde ayna taşında (Fotoğraf 14 a), Yukarıpazar Sokak eşmesinde kemer köşeliğinde (Fotoğraf 15 b), Teyfikiye Cami Kuzeybatı Köşesindeki eşmede ise kitabenin üzerindedir (Fotoğraf 16 a).

Lale motiflerinden , Taşköprü Yukarı Emerce Köyü eşmesinde, Hepkebirler eşmesinde ve Teyfikiye Cami Kuzeybatı Köşesindeki eşmede vazodan yükselmektedir. İlk örneklerde teğet kemerin silmelerle sınırlandırılmış doğudaki destek elemanına şişkin gövdeli aşağıdan yukarıya genişleyen uzun boyunlu bir vazodan yükselen, uzunlukları birbirinden farklı beş daldan çıkan bir lale buketi (Fotoğraf 13 b, çizim 3) yerleştirilmiştir. Yukarıpazar Sokak eşmesi'nde kemer

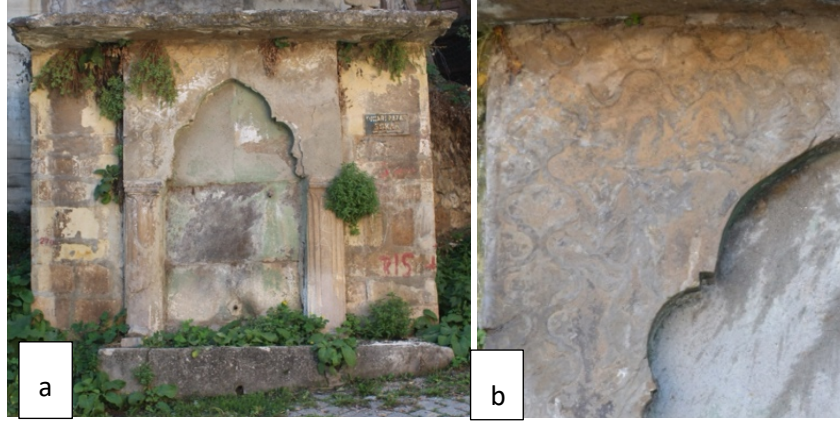
köşeleri ile alınlığında, dalların uçlarındaki lale motifleri çeşitli yönlerde eğim yapmaktadır (Fotoğraf 15 a-b). Hepkebirler Çeşmesi'nde vazodan yükselen, üç katlı izlenimi yaratan kompozisyonun uçlarında, iki yana yönelen birer lale ile ayna taşının köşelerinde üsttekiler daha büyük olmakla birlikte oyma teknikli birer lale izlenmektedir (Fotoğraf 14 b). Hepkebirler Çeşmesi dışındaki örnekler dallarıyla tasvir edilmişken söz konusu çeşmedeki örneklerde dalsız olarak köşelere yerleştirilmiştir. Teyfikiye'de kitabenin üstünde (Fotoğraf 16 a), kısa kaideli aşağıdan ağız kısmına doğru genişleyen vazodan iki yana doğru kıvrım yapan dalların uçları birer lale ile sonlanmaktadır (Fotoğraf 16 b, Çizim 5).

Fotoğraf 13 a. Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay
Çizim 3. Süsleme Detay

Fotoğraf 14 a. Merkez Hepkebirler Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay
Çizim 4. Süsleme Detay

Fotoğraf 15 a. Merkez Yukarıpazar Sokak eşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

0 0.5 1.0m

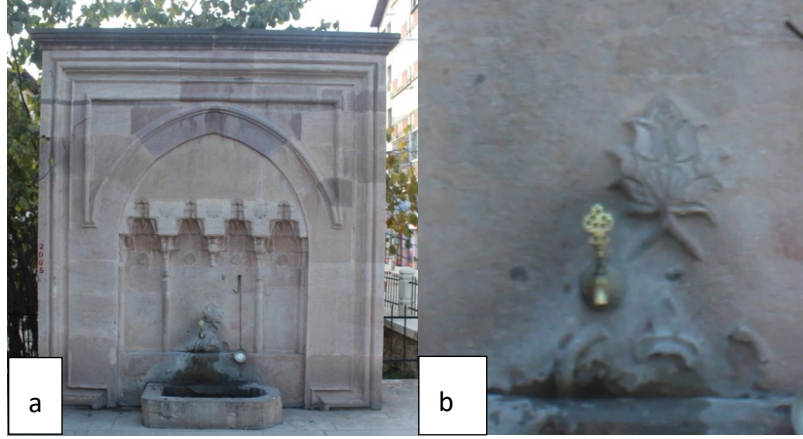
Fotoğraf 16 a. nebolu Teyfikiye Cami Kuzeybatı Köşesindeki eşme Genel Görünüm; b. Süsleme Detay
Çizim 5. Teyfikiye Cami Kuzeybatı Köşesindeki eşme Süsleme Detay

2.2. Gl

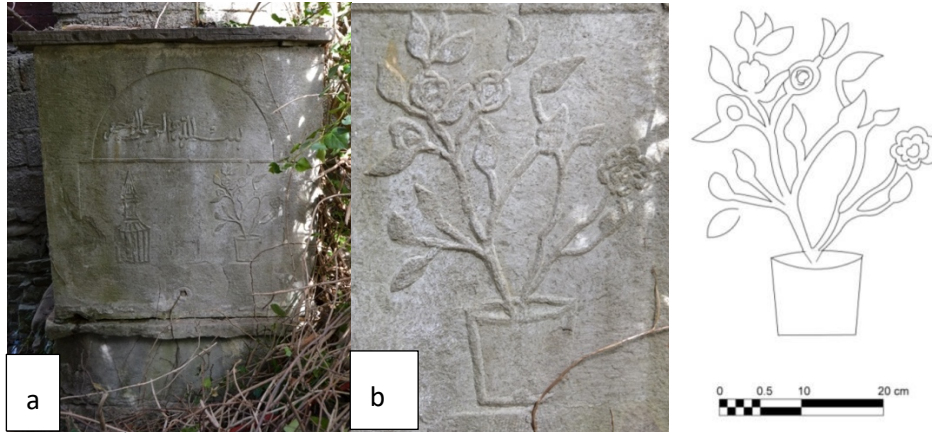
Gl, Türk sslemeciliğinde hemen her dönemde kullanım alanına sahip olmuştur. Osmanlı döneminde de natüralist akımın başından itibaren çok kullanılan motifler arasındadır. Hz. Muhammed'in sembolü olduğuna inanılması sebebiyle gln sıklıkla kullanılması doğaldır. Tasavvufi edebiyatta gl Allah'ın ve Allah'ın birliğinin sembolüdür. Zaman içerisinde gle çok farklı anlamlar yüklenmiştir. Gl aynı zamanda cennet çiçeğidir. Tasavvufi sembolizmde gonca halindeki gl vahdeti, açılmış gl ise kesreti, gönül açıklığını, kirinden,

pasından temizlenerek ilahi güzelliğin yansımasına hazır hale gelen kalbi ifade eder (Kurnaz, 1996, s.220-222).

Çalışmada incelenen eserler arasında iki çeşmede gül motifi kullanılmıştır. Merkez Namazgah Çeşmesinde gül motifi ayna taşında dilimli kemerin üstünde açmış tek gül şeklinde işlenmiş olup (Fotoğraf 17 b), İnebolu Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesinde natüralist üslupla, doğada gördüğümüz biçimde gonca ve açmış güller saksı içerisinde iki dal olarak çıkmakta ve kendi içlerinde küçük dallara ayrılmaktadır (Fotoğraf 18 b, Çizim 6).

Fotoğraf 17 a. Merkez Namazgah Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

Fotoğraf 18 a. İnebolu Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay
Çizim 6. Süsleme Detay

	Lale	Gül
Merkez Hepkebirler Çeşmesi	10	
Merkez Yukarıpazar Sokak Çeşmesi	3	
Taşköprü Yukarı Emence Köyü Çeşmesi	5	
İnebolu Teyfikiye Cami KB Köşesindeki Çeşme	2	
Merkez Namazgâh Çeşmesi		1
İnebolu Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II		4
Toplam	20	5

Tablo 2. Çiçeklerin Çeşmelerdeki Dağılımı

3. AĞAÇLAR

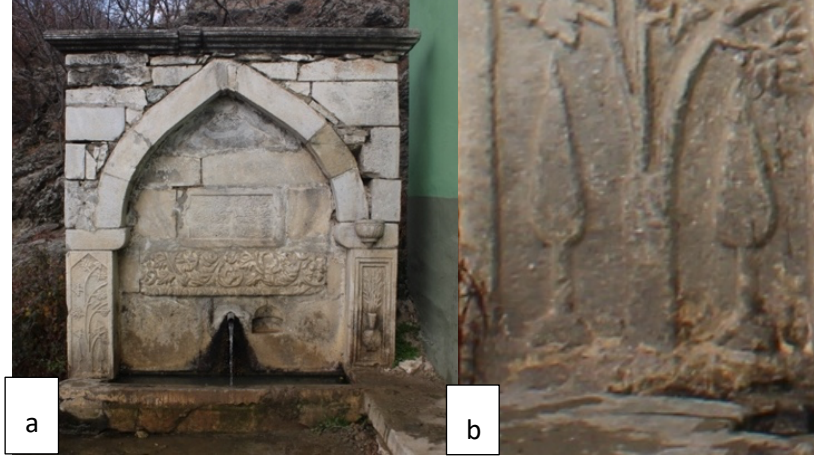
Bu grupta servi ağacı, asma, hayat ağacı ve yapraklı dal yer almaktadır.

3.1. Servi AĞacı

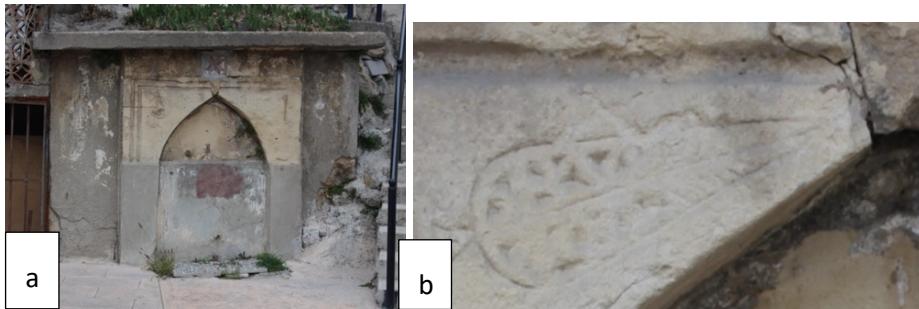
Servi ince ve uzun biçimiyle Arapçada Allah'ın telaffuzundaki ‘‘Elif’’ harfine benzetilir. Vahdet-i Vcd anlamına geldiği için süslemelerde sıkça kullanılan (Gül, 2017, s.79) ve ölümsüzlük anlamı taşıyan servi ağacı musluk ya da lülelerin yanında veya üstünde inşa edilmesinin sebebinin, Ab-ı hayat kavramı olduğu düşünülür (Koçyiğit, 2014, s.316).

Osmanlı döneminin sonlarına doğru süsleme programında sıkça karşılaşılan servi ağaçları, bir ya da daha fazla, karşılıklı ya da asimetrik şekillerde çeşmelerin n cephelerinde genellikle ayna taşlarında görülmektedir (Gökler, 2017, s.2105). Serviler bazen ince uzun düz bazen de uçları bir yana bükülmüş şekilde tasvir edilmiştir. Uçları bükülmüş haldeki serviler çaresizlik ve yaradan karşısında teslimiyet gibi anlamlar taşır (Gül, 2017, s.79).

7 Çeşmede görülen 18 servi ağacından 4'ünün yüzeyi işlenmiştir. İkisinin tüm yüzeyi, diğer ikisinin ise u kısımları kazıma teknikli balık sırtı motifiyile, alt kısımları ise oyma teknikli üçgenlerle doldurulmuştur (Fotoğraf 21 b). Yüzeyi doldurulan servi ağaçlarından ikisi hilalle sonlandırılmıştır (Fotoğraf 22 b). Yüzeyi sade bırakılan servilerden 10'u düz bir şekilde sonlanırken geri kalanlar ise çeşitli yönlere eğilerek devinim kazandırılmıştır.

Fotoğraf 20 a. Taşköprü Yukarı Emerce Köyü eşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

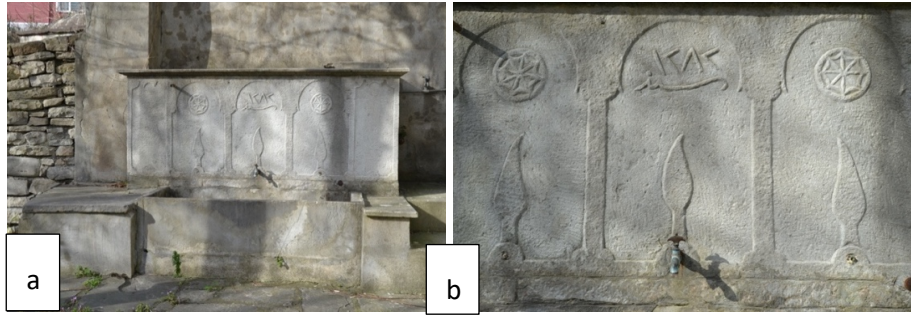
Fotoğraf 21 a. Merkez Taş eşme Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

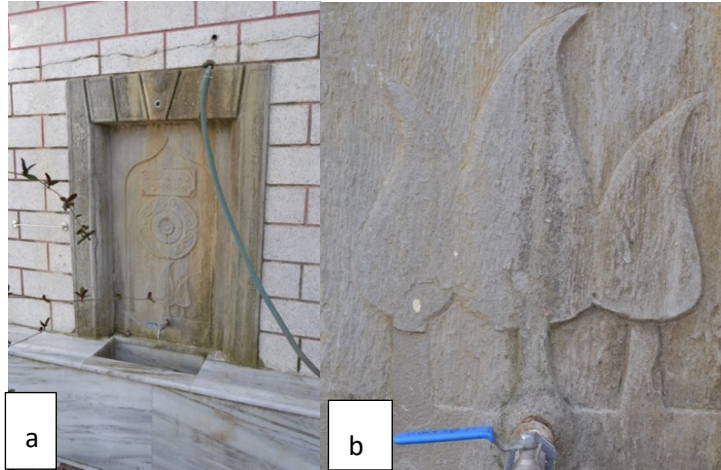
Fotograf 22 a. Merkez Hepkebirler Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

Fotograf 23 a. Abana Hacı Veli Cami Çeşmesi Genel Görünüm; b, c. Süsleme Detay

Fotograf 24 a. İnebolu Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

Fotograf 25 a. İnebolu Su Yolu Sokak Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

Fotoğraf 26 a. İnebolu Mehmet Sabri Caddesi Sokak eşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

Yukarı Emerce Köyü eşmesinde oyma teknikli servi ağaçları, batıdaki ayak üzerinde (Fotoğraf 20 a), ortadaki bitkisel süslemenin iki yanında yer almaktadır. Batıdaki servi diğerine göre daha uzun olmakla birlikte ince uzun gövdeli serviler aşağıdan yukarıya düz şekilde eğim yapmadan sonlandırılmıştır (Fotoğraf 20 b).

Merkez Taş eşmede (1761-62) sivri kemerin köşeliklerinde, kemerin eğimiyle paralel karşılıklı birer servi ağacı mevcuttur (Fotoğraf 21 a-b). Sağdaki servi ağacı tahrip olmuş, sadece u kısmı günümüze gelebilmiştir. Serviler dikey olarak ikiye ayrılmış, uçları kazıma tekniğiyle balık sırtı motifiyle doldurulmuş alt bölüm ise oyma teknikli, kk üçgenlerle doldurulmuştur (Fotoğraf 21 b). Yüzeyi genlerle işlenen örnekler arasında Karabük Safranbolu Paşapınarı eşmesindeki (Uluçam Kırbağ, 2019, s.253) karşılıklı servi ağaçları yer alır. Kemerin eğimine paralel karşılıklı yerleştirilen servi ağaçlarına örnek olarak Uşak Karbasan Köyü Koca eşmesindeki (Acar, 2019, s.426) serviler verilebilir. Tek fark buradaki servilerin yüzeyi işlenmemiştir.

Merkez Hepkebirler eşmesinde (1829-30) zeminden içerde ayna taşında dikdörtgen ereve oluşturulmuş, çerçevenin iki tarafında karşılıklı servi ağaçları yer alır (Fotoğraf 22 a). Servilerin başlangıcı, bitişi ve boyutları birbiriyle eşit olmayıp soldaki daha uzun tutulmuştur (Fotoğraf 22 b). Bu ise çerçevenin içindeki simetrik düzeni bozmuştur. Uçları hilalle sonlanan serviler kazıma teknikli, balık sırtı motifiyle doldurulmuştur. Balık sırtı motifiyle içi doldurulan servi ağacına örnek olarak Kocaeli akmaklı eşmesi (Gökler, 2018, s.2124) ve Karabük Safranbolu şükrü Efendi eşmesindeki (Uluçam Kırbağ, 2019, s.261) servi ağaçları verilebilir.

Hacı Veli Cami eşmesinde (19. Yüzyıl) iki farklı konumda, dört servi ağacı izlenmektedir. Kuzeydoğu cephenin st bölümünde, kaş kemerin içinde aşağıdan yukarıya düz devam eden birer servi ağacı bulunur (Fotoğraf 23 c). Kuzey cephede ayna taşında kaş kemerin içindeki karşılıklı servi ağaçlarının uçları ise merkeze doğru kıvrılmıştır (Fotoğraf 23 b). eşmedeki

servi ağaçları Kastamonu çeşmelerindeki diğer örneklerle oranla daha ince ve uzun, yüzeyleri ise sadedir. Kıvrım yapan servi ağacının benzeri Kocaeli Emine Hanım Çeşmesi (Gökler, 2018, s.2118) ve Bursa Darüssaade Ağası Çeşmesinde (Çetinkaya, 2012, s.170) izlenmektedir.

İnebolu Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesinde (1856) servi ağaçları atnalı kemer formları içinde alt seviyede bulunmakta gövdelerine ise musluk yerleştirilmiştir (Fotoğraf 24 a). Ortadaki ve kuzeybatıdaki servi ağaçlarının uçları, güneydoğuya; güneydoğudaki servi ağacının ucu ise kuzeybatıya eğimlidir (Fotoğraf 24 b). İnebolu Su Yolu Sokak Çeşmesinde (1910-11) birbirine bitişik, ortadaki diğerlerine göre daha uzun ve geniş üç servi ağacı görülür. Gövdeleri uzun tutulmuş serviler ayna taşında yer almakta olup (Fotoğraf 25 a) ortadaki servi ağacının gövdesine musluk yerleştirilmiştir. Ortadaki ve güneydekinin uçları sağa, kuzeydekinin ise sola eğimlidir (Fotoğraf 25 b). İnebolu Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesinde (19. yy sonu 20. yüzyıl başı) uçları birbirine doğru yönelmiş, batıdaki daha iri iki servi ağacı ayna taşındadır (Fotoğraf 26 a). Batıdaki servi ağacının gövdesine musluk yerleştirilmiş ve bu bölüm kısmen sıvanmıştır (Fotoğraf 26 b).

3.2. Asma

Bolluk ve bereketi simgeleyen üzüm salkımı ve asma ağacı Anadolu'daki diğer uygarlıklarda olduğu kadar Osmanlı dönemi süsleme sanatında sivil ve dini mimari ile malzeme fark etmeksizin küçük el sanatlarında kullanılmıştır. Çini ve minyatür sanatında üzümlü asma ağacının servi ağacına dolandığı örneklerden yola çıkıldığında simgesel olarak faydalı bir ağaç olduğunun vurgulandığı düşünülür (Cantay, 2008, s.37, 39).

Asma, Kastamonu Çeşmeleri arasında sadece Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesinde kullanılmış olup servi ağacı ve asma ağacı birlikteliği vardır. Kemerin batı desteğinde (Fotoğraf 27 a), üçgen bitişli bir çerçevenin içinde, iki servinin ortasında kalın bir gövdeden farklı boyutlarda üç dala ayrılan asma motifinde üç yapraklı sekiz üzüm salkımı oyma tekniğinde süslenmiştir (Fotoğraf 27 b, Çizim 8). Asma dalının benzerine Bursa Kurtbasan Çeşmesi (Çetinkaya, 2012, s.186) ayna taşında rastlanılmakla birlikte bu örnekte asma dalları dikey değil yatay olarak konumlandırılmıştır.

Fotoğraf 27 a. Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay
Çizim 8. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi Süsleme Detay

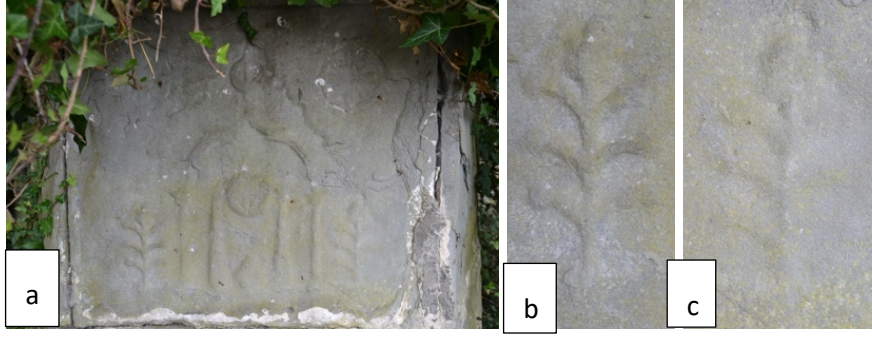
3.3. Hayat Ağacı

Hayat ağacı ölümsüzlüğün, şansın, sağlığın, iyileşmenin ve bereketin simgesi olup ayrıca Tanrıyla da insan arasındaki bir iletişim sembolü haline gelmiştir. Hayat ağacı devamlı gelişen, cennete ulaşan dikey sembolizmi meydana getirir. Değişim ve gelişim içinde evreni sembolize etmektedir. Kökleriyle yerin altını, dallarıyla ve gövdesiyle yeryüzünü, üst dallarıyla cenneti birleştirmektedir (Özkul, 2019, s.238).

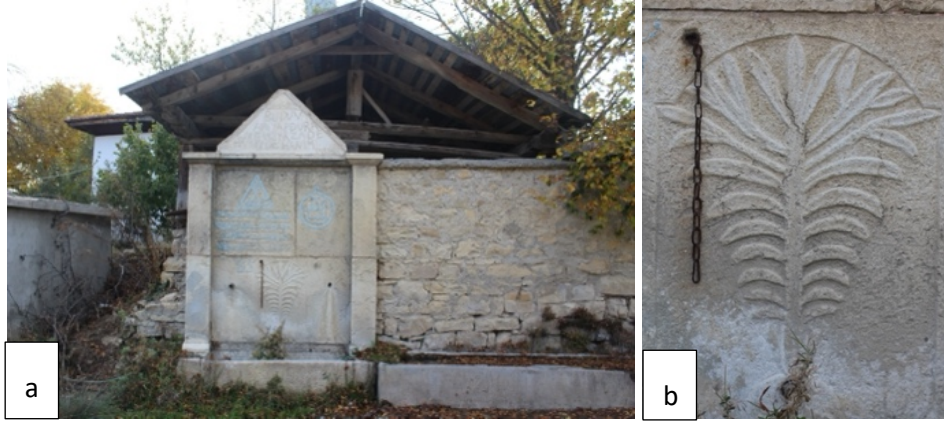
İslamiyet'ten önce en erken hayat ağacı-siren tasviri Uygur freskinde karşımıza çıkmaktadır. İslamiyet öncesi Avar kemer dilimlerinde dal şeklindeki hayat ağaçlarında meyveler bulunmaktadır. Erken İslam sanatında dini ve sivil mimaride görülen hayat ağaçları tek başına işlenmiştir. Kanatlı palmet dallarıyla canlandırılan hayat ağaçları Sasani sanatının etkisindedir. İspanya'da Emeviler'de kollu şamdana benzeyen dallarıyla hayat ağacı yaygındır (Öney, 1968, s.26-27).

İran seramiğinde sgraffito tekniğinde tek hayat ağacı üsluplaştırılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu Selçuklu sanatında tek başına, kuşla çevrelenmiş biçimde, palmetlerle, narlar ve çeşitli hayvanlarla görülen hayat ağaçları sıkça kullanılan örneklerden bazılarıdır 14. yüzyılda Suriye-Mezopotamya sırsız seramiklerinde tek hayat ağacı üsluplaştırılmış nar ağacı biçimindedir. İslamiyet'te hayat ağacı zaman zaman tuba ağacı ve sidre ağacı gibi isimlerle anılır. Cennetteki yasak ağaç olan tuba ağacı güzelliği, şeref ve yüceliği, iyiliği, nimeti, zenginliği simgeler (Öney, 1968, s.26-27, 30; Özkul, 2019, s.239).

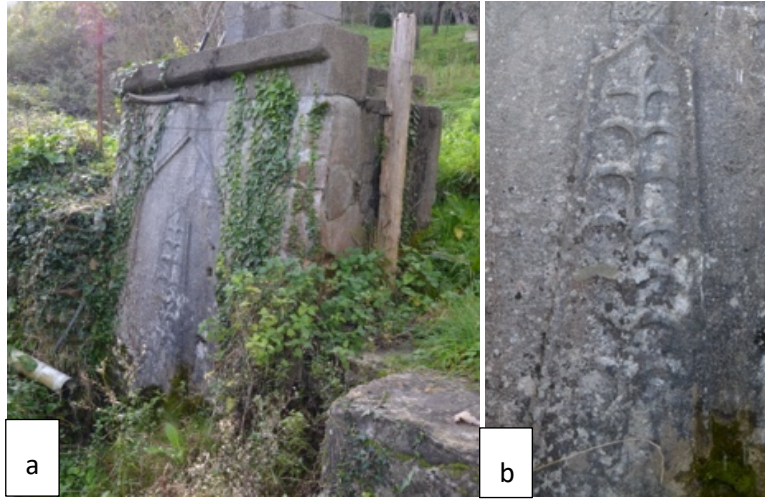
Çalışmada Abana, Daday ve İnebolu'da birer çeşmede olmak üzere toplam üç çeşmede dört hayat ağacı tespit edilmiştir.

Fotoğraf 28 a. Abana Hacı Veli Cami Çeşmesi Kuzeydoğu Cephesi; b.-c. Süsleme Detay

Fotoğraf 29 a. Daday Karacaören Köyü Cami Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

Fotoğraf 30 a. İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi Genel Görünüm; b. Süsleme Detay

Hayat ağacı örnekleri birbirinden farklı biçimde düzenlenmiştir. Hayat ağaçlarındaki ana kurgu ortadaki dalın iki yanında yer alan yan dallardan oluşan bir düzenlemeye sahiptir. Hayat ağaçlarının yüzeyleri sade bırakılarak yaprakların içlerinde herhangi bir bezemeye yer verilmemiştir. Abana Hacı Veli Cami Çeşmesinde kemerin iki yanına yerleştirilen hayat ağaçları (Fotoğraf 28 a) aşağıdan yukarıya düz bir şekilde devam etmekte olup yukarıda bir tepe yaprağıyla sonlanmaktayken (Fotoğraf 28 b-c) Daday Karacaören Köyü Cami Çeşmesinde yuvarlak kemerin içinde yer alan hayat ağacı yukarı doğru genişlemekte (Fotoğraf 29 b),

İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesinde⁵ (1871) ise teğet kemerin içindeki hayat ağacı aşağıdan yukarıya doğru daralmakta olup çeşmenin ön cephesine hakim durumdadır (Fotoğraf 30 b). Hacı Veli Cami Çeşmesi dışındaki iki örnekte de hayat ağaçları bir çerçeve içine alınmıştır.

3.4. Yapraklı Dal

Sadece İnebolu Cami Arkası Sokak Çeşmesinde (1911) karşılaşmakta olduğumuz bu süslemede kitabenin doğu ve batısında (Fotoğraf 19), üst bölümleri kemer şeklinde düzenlenmiş çerçeve içinde üçer daldan çıkan yapraklar yer alır. Yapraklar oyma tekniğiyle içbükey olarak oluşturulmuş olup oldukça natüralist bir biçimdedir (Çizim 7). Kitabenin doğusundaki örnekte karşılıklı iki yaprağın aynı hizada ya da yakın olmasına dikkat edilmişken, batıdaki örnekte yapraklar daha dağınık yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 19. İnebolu Cami Arkası Sokak Çeşmesi Genel Görünüm
Çizim 7. Süsleme Detay

	Servi Ağacı
Merkez Taş Çeşme	2
Merkez Hepkebirler Çeşmesi	2
Abana Hacı Veli Cami Çeşmesi	4
İnebolu Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi	3
İnebolu Su Yolu Sokak Çeşmesi	3
İnebolu Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi	2
Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi	2
Toplam	18
	Asma
Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi	1
	Hayat Ağacı
Abana Hacı Veli Cami Çeşmesi	2
Daday Karacaören Cami Çeşmesi	1
İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi	1

⁵ Kastamonu ilindeki tüm kitabeler Osmanlıca olmasına rağmen söz konusu çeşmedeki kitabe Karamanlıcadır. Kitabede hayır sahibi yöre halkı tarafından inşa ettirildiği yazmakta olup kitabenin sağ alt tarafında A. T. İşaretleri yapının ustasına ait işaretler olmalıdır.

Toplam	4
	Yapraklı Dal
İnebolu Cami Arkası Sokak Çeşmesi	1
Tablo 3. Ağaçların Çeşmelerdeki Dağılımı	

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

İncelenen çeşmelerde bitkisel süsleme repertuarını gülbezek, lale, gül, yapraklı dal, servi ağacı, asma ve hayat ağacı oluşturmaktadır. Naturalist ve stilize edilen gülbezeklerin kademe ve yaprak sayısı çeşitlilik göstermekte olup çeşmelerin kitabe köşelerine, kemer köşeliklerine, kemer kilit taşlarına, ayna taşlarına yerleştirilmiştir. Arslanlı Çeşmenin sokağa bakan cephesinde kitabenin dört köşesine yerleştirilen gülbezekler tek kademeli olup aynı yaprak sayısına sahiptir. Bu gülbezeğin benzerine Konya Bulgur Tekke Çeşmesinde (Mutlu, 2014, s.1092) rastlanılmaktadır.

Hacı Abdullah Çeşmesi ve Atabeygazi Cami Çeşmesindeki gülbezekler kemerin köşeliğindedir. Gülbezekler tek kademeli olup aynı yaprak sayısına sahiptir. Uşak Karbasan Köyü Koca Çeşmedeki (Acar, 2019, s.427) gülbezekler çerçevesiz olmakla birlikte şekil ve yaprak sayısı ile Hacı Abdullah Çeşmesindeki örneklerle benzerdir. Kemer kilit taşında bulunan tek örnek Çevkani Çeşmesindedir. Yaprak sayısı, çerçeve içinde oluşuyla gülbezeğin benzerine Kocaeli Emine Hanım Çeşmesi ve Çakmaklı Çeşmesinde (Gökler, 2018, s.2118-2119) rastlanılır. Abdülcebbar Çeşmesi ve Eflanilioğlu Çeşmesindeki gülbezekler çeşmenin ayna taşında yer alır. Geç dönem çeşmelerinden olan söz konusu iki çeşmedeki gülbezekler 16 yapraklı olup erken dönem çeşmelerinden farklılık göstererek gülbezeğin yaprakları dilim, ışın kolları görünümündedir. Abdülcebbar Çeşmesinde lülenin üzerindeki gülbezek diğer örneklerle göre daha büyük boyutludur. Bedesten Sokak Çeşmesinde diğer örneklerden tamamen farklı konumda olan üç gülbezek kemer formu bölümün güneyinde, dikey olarak belirli aralıklarla yerleştirilmiş ve 8 yapraklıdır. İki kademeli gülbezekler çeşmelerin kemer köşeliği ve ayna taşı üzerindedir. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi kemer köşeliğindeki gülbezekler stilize edilmiş olup kemer köşeliğinin solundaki gülbezeğin yaprak sayısı kademeler arasında değişiklik göstermektedir. Üç kademeli örnekler kemer köşeliğinde, çeşmenin ayna taşının üstündeki yarım dairenin içinde yer almakta olup Safalan Çeşmesindeki gülbezeklerin ilk iki kademesi aynı yaprak sayısındayken üçüncü kademedeki yaprak sayısı farklıdır. İki gülbezeğin de birinci ve ikinci kademesi 12 yapraklı, üçüncü kademesi 10 yapraklıdır. Gülbezeğin benzeri Konya Ayanbey Çeşmesinde (Mutlu, 2014, s.1035) iki kademeli olarak ele alınmış olup çerçevesizdir. Honsalar Çeşmesi I'de ise ikinci ve üçüncü kademedeki yaprak sayısı birbiriyle

aynı iken birinci kademedeki yaprak sayısı farklıdır. Honsalar eşmesindeki glbezeğe örnek olarak Bursa Darüssaade Ağası eşmesindeki (etinkaya, 2012, s.171) gülbezekler verilebilir. Buradaki tek fark Bursa örneğindeki gülbezekler 4 kademelidir. Namazgah eşmesindeki örneklerin  kademesi de aynı yaprak sayısına sahiptir. eşmelerin dördünde kemer köşeliği, ayna taşı ve kitabenin üzeri olmak üzere farklı yerlere yerleştirildiği tespit edilen lale motifi kompozisyon olarak birbirinin aynısı değildir. Yukarı Emerce Köyü eşmesi, Hepkebirler eşmesi ve Teyfikiye Cami Kuzeybatı Köşesindeki eşmede laleler vazodan yükselmektedir. Hepkebirler eşmesi dışındaki örnekler dallarıyla tasvir edilmişken söz konusu çeşmedeki örnekler dalsız olarak köşelere yerleştirilmiştir. Karabük Safranbolu Sivişpınarı eşmesi (Uluçam Kırbağ, 2019, s.126) ayna taşında vazodan çıkan ve iki katlı izlenimi veren kompozisyonun uçlarında çeşitli eklerin de yer aldığı örnekte lale motifi görülmektedir. Farklı iki çeşmede tespit edilen gl motifi natüralist üslupta ele alınmıştır. Namazgah eşmesinde açmış tek gl şeklindeyken, Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak eşmesinde saksıdan yükselen gonca ve açmış gller şeklindeyken, Buradaki gl motifine örnek olarak İstanbul Damat İbrahim Paşa eşmesi (Koyığit, 2014, s.302) kemer köşelerindeki gl motifleri, İstanbul Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa eşmesi'nde vazodan yükselen gonca gller (Barışta, 1993, s.33-34) rnek olarak verilebilir. Buradaki fark gllerle birlikte çeşitli ekler kullanılarak natürmort oluşturulmuştur. İncelenen eşmelerde servi ağacı en fazla görülen bitkisel süslemedir. 18 servi ağacından 14'ünün yüzeyi sade bırakılmışken 4'ünün yüzeyi işlenmiştir. Taş eşmede servinin yüzeyi dikey olarak ikiye bölünmüş uçları kazıma tekniğiyle balık sırtı motifleriyle doldurulmuş alt bölüm ise küçük üçgenlerle doldurulmuştur. Yüzeyi genlerle işlenen örnekler arasında Karabük Safranbolu Paşapınarı eşmesindeki (Uluçam Kırbağ, 2019, s.253) karşılıklı servi ağaçları yer alır. Hepkebirler eşmesi'nde servilerin yüzeyine balık sırtı motifi kazanmıştır. Kocaeli akmaklı eşmesi'ndeki servi ağacı da balık sırtı motifleriyle işlenmiştir (Gökler, 2018, s.2124). İstanbul'da 17.-18. yüzyıla tarihlendirilen çeşmelerden bazılarının ayna taşında servi ağacı görülmektedir. Galata Bereketzade eşmesi (1732) (Kara-Pilehvarian vd. 2004, s.98), Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa eşmesi (1732) (Eyice, 1992, s.489-490) gibi önemli yapılarda görülen servi bezemeleri, İnebolu eşmelerindeki servilerle işçilik ve kompozisyon özellikleri açısından benzemektedir.

Mezar taşlarında da yüzeyi işlenen serviler dikkati çekmektedir. İstanbul Köprülü Kütüphanesi önünde bulunan mezarlıktaki mezar taşlarında yüzeyi işlenmiş  servi yer almaktadır (Barışta, 1993, s.71). Üç eşmede dört hayat ağacı tespit edilmiş olup birbirinden farklı düzenlere sahiptir. Hacı Veli Cami eşmesinde kemerin iki yanına yerleştirilen hayat ağaçları aşağıdan yukarıya düz bir şekilde devam etmekte olup yukarıda bir tepe yaprağıyla

sonlanmaktayken Daday Karacaören Köyü Cami Çeşmesinde yuvarlak kemerin içinde yer alan hayat ağacı yukarı doğru genişlemekte İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesinde ise teğet kemerin içindeki hayat ağacı aşağıdan yukarıya doğru daralmakta olup çeşmenin ön cephesine hakim durumdadır Hacı Veli Cami Çeşmesi dışındaki iki örnekte de hayat ağaçları bir çerçeve içine alınmış olup hayat ağaçlarının başladığı noktaya musluk yerleştirilmesi bu ağacın sembolik anlamıyla da örtüşmektedir.

SONUÇ

Kastamonu çevresinde Anadolu Selçuklu ve Danişmendlerin hakimiyetiyle birlikte bölge Türklerin eline geçmiştir. Osmanlı Dönemiyle birlikte imar faaliyetleri artmış ve bölgede çok sayıda çeşme inşa edilmiştir.

Kastamonu çeşmeleri süsleme çeşitliliği bakımından oldukça farklı örneklerle sahiptir. Tek cepheli çeşmelerin ön cepheleri, birden çok cepheli örneklerin ise genellikle cephe sayılarıyla paralel biçimde birkaç cephesi süslemelidir. Dönemin üslupsal özelliği hakkında bilgi veren bitkisel süslemeler; genellikle çeşmelerin aynalıklarında, köşeliklerinde ve kitabe üstleri gibi bölümlerde bulunmaktadır.

Çeşmelerden 28 tanesinde bitkisel süsleme mevcut olup bunlar arasında en fazla tercih edilen gülbezek olmuştur. Gülbezelerde yapım tekniği olarak oyma tekniği kullanılmış olup sadece bir çeşmede kazıma tekniğiyle karşılaşılmıştır. İki örnekte ise kazıma tekniği yapım değil süsleme tekniği olarak kullanılmıştır. Gülbezeler iki çeşme hariç tüm örneklerde tek başına bir süsleme ögesi olmuşken Namazgah Çeşmesinde biri sekiz kollu, diğeri dokuz kollu yıldızın içine konumlandırılarak bitkisel ve geometrik süsleme birlikte kullanılmıştır. Bedesten Sokak Çeşmesinde ise üç gülbezek arasına geometrik süsleme yerleştirilmiştir. Gülbezeler genellikle çeşmelerin kemer köşeliğinde kullanılmış olmakla birlikte sadece Çevkani Çeşmesinde kemer kilit taşında, Honsalar Çeşmesinde ise yuvarlak kemerin içinde yer almaktadır. Gülbezelerden sonra en fazla tercih edilen diğer süsleme servi ağacı motifidir. Serviler simgesel anlamıyla örtüşecek şekilde genellikle musluk ya da lüle üzerlerinde konumlandırılmıştır. Servi ağaçları tek başına cepheye hakim olduğu gibi Hepkebirler çeşmesinde lale motifiyle, Yukarı Emerce Köyü Çeşmesinde asma, Hacı Veli Cami Çeşmesinde ise hayat ağacıyla bir kompozisyon içinde de değerlendirilmiştir. Lale motifleri hem nesneli süsleme ile hem de bağımsız şekilde tasvir edilmiştir. Natüralist üsluba sahip gül motifi tek gül ile gonca ve açmış güller şeklinde görülmekte olup Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesinde bitkisel ile nesneli süsleme bir aradadır.

Hayat ağacı motifi bulundukları Çeşmelerdeki süsleme kompozisyonunda hakim durumdadır. Birer eşmede bulunan asma ve yapraklı dal motifi ise yerel beğeniyle şekillendirilmiştir. Sonuç olarak merkez ve diğer ilçelerdeki çeşmeler üzerindeki bitkisel süslemelerde ortak bir süsleme programı olduğu dikkati çekmekte olup evre illerdeki bitkisel süslemelerle paralel bir düzenleme izlenmektedir. En uzak ile ve merkezdeki süsleme anlayışı aynı olmakla birlikte Karamanlıca kitabesi olan Kazım Karabekir Caddesi Sokak eşmesinde farklı bir uygulama olarak hayat ağacı tm cepheye hakim durumda olup nik bir rnektir.

EXTENDED ABSTRACT

Located in the Western Black Sea Region, Kastamonu has been home to many civilizations throughout history and boasts a wealth of examples of architecture and architectural ornamentation. With the rule of the Anatolian Seljuks and the Danismends, the region around Kastamonu came under Turkish control. During the Ottoman period, urban development increased and numerous fountains were built in the region. In this context, it is clear that the regional and period styles from the founding of the Ottoman Empire to the Republican era are clearly reflected in the floral ornamentation. The identification of a large number of fountain structures is directly related to the physical formation and mobility of the settlement. The fountains, which represent a clear example of this, are like an open air museum for the province of Kastamonu. After the central district, the highest number of fountains was found in İnebolu. The fountains, which exhibit typological diversity, are generally constructed as single-faced, reservoir-type, tangential arch structures, though there are also a significant number of flat faced and multi faced fountains. The fountains are constructed of cut stone and exhibit distinct characteristics in terms of craftsmanship. Plant motifs, inspired by nature and rendered in various forms on architectural structures have been used in harmony with geometric and figurative ornamentation. The floral decorations on the fountains appear both in their natural state and in stylized forms. From this, it is evident that these fountains were not only designed to serve a specific purpose of that is, to meet people's water need for but also reflect the importance placed on art and the characteristics of the period.

Kastamonu fountains feature floral decorations that reflect both strong regional influences and local styles. The floral decorations on fountains built in all districts, especially the central district, are quite diverse. The front faces of multi sided fountains facing the street and avenue should be decorated. The front facades of single facade fountains and those of multi facade fountains, should generally feature decorations on several facades corresponding to the number of facades. Among the floral decorations encountered in 28 fountains, the most common is the rosebud, with single-tiered, two-tiered, and three-tiered examples available. Rose garlands are used as decorative elements on their own, as well as in compositions with other floral examples and geometric motifs. After rose garlands, the most commonly used and varied decorative element is the cypress tree. In line with its iconographic meaning, the cypress tree is generally depicted as extending upward from points such as the spout or faucet of the fountain, continuing straight in some examples and sloping in various directions in others. The tree of life motif dominates the decorative composition of the fountains in which it appears. The fact that the decorative motifs seen on the fountains also appear in other Works of art from the same period demonstrates that the existence of a common decorative program. Among the floral decorations found on the fountains of Kastamonu, motifs such as the rose garlands, rose, cypress, vine, tree of life, and tulip are plant motifs that are extensively used in various small handicrafts and architectural decorations, regardless of the material. The decorations were created using engraving, carving and relief techniques.

It has been determined that the same or similar plant motifs found on the fountains in Kastamonu are also used on fountains in Karabük, İstanbul, Kocaeli, Konya and Uşak. The tulip motifs depicted in a naturalistic style are similar to examples found in neighboring provinces, beyond reflecting local tastes. The tree of life, with its iconographic meaning, has a special place among the floral decorations on fountains and has been stylized for use. The rose, depicted in a naturalistic style, has been used both on its own and in combination with object-based decorations. The grape cluster and vine tree, which symbolize abundance and fertility, appear together in a single example, and their use alongside the cypress tree further reinforces the symbolic meaning intended to be conveyed. The leafy branch motif encountered in a single fountain is depicted in a naturalistic style and is placed within a frame.

The Karamanli inscription seen on an example also provides us with information about different ethnic cultures. It is important in terms of showing the active Christian Orthodox population in this region and providing various information about the decorative compositions used in this structure. The decorative arrangement of the İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Street Fountain clearly stands out from other examples. The tree of life, which dominates almost the entire mirror, has a distinctive feature that sets it apart from other examples studied.

KAYNAKÇA

Acar, T. (2019). Uşak/Karahallı çeşmeleri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 419-436. DOI: 10.32709.

Aytaçoğlu, L.Z. (1993). İstanbul Lale Devri (1703-1730) Mimari Bezemesi [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Barışta, Ö. (1993). *İstanbul çeşmeleri kabataş hekimoğlu ali paşa meydan çeşmesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Cantay, G. (2008). Türk süsleme sanatında meyve, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(5), 32-64.

Çetinkaya, E. (2012). Bursa Çeşmeleri [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Eyice, S. (1992). Bereketzâde Çeşmesi, İstanbul'da XVIII. Yüzyılda Yapılmış Çeşme, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5: 489-490.

Eyice, S. (1993). *Çeşme* (Cilt 8). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Hasol, D. (2010). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* (11. Baskı). İstanbul: Yem Yayınları.

Gökler, B. M. (2017, 24-26 Mart). Kocaeli çeşmelerinde batı etkili süslemeler, Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri, Cilt 3. Türkiye, Kocaeli.

- Gül, S. (2017). Ayrılık çeşmesi mezarlığı XVIII. yüzyıl kadın mezar taşlarında görülen bezemeler, *Sanat Tarihi Yıllığı*, 26: 69-103.
- Gündoğan, B. (2007). Kastamonu Ferhat Paşa Camisi Hazinesi Mezar Taşları [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi
- Kara-Pilehvarian, N., Urfalıoğlu, N., Yazıcıoğlu, L. (2004). *Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları*.
- Koçyiğit, F. (2014). Lale devri çeşmelerinin karakteristik özellikleri, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (16): 291-326.
- Kuru, A. (1997). Orta asya türk sanatında palmet ve lâle motiflerinin değerlendirilmesi hakkında bir deneme, *Belleten*, 61 (230): 37-42.
- Kurnaz, C. (1996). "Gül", TDV. İslam Ansiklopedisi. İstanbul. 14: 219-222.
- Mutlu, M. (2014). Konya'da Su Mimarisi I-II [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Öney, G. (1968). Anadolu selçuklu sanatında hayat ağacı motifi, *Belleten*, 32(125), 25-36
- Özkul, K. (2019, 14-17 Şubat). Anadolu selçuklu dönemi taş işlemeciliğinde hayat ağacı motifi (Konferans Sunumu). 4. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, Türkiye, Yalova.
- Şaman Doğan, N. ve Yazar, T. (2013). Anadolu selçuklu ve beylikler dönemi mimari süslemesinde küre, küre ve koni kesiti/kabara, rozet, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (19): 221-244.
- Uluçam Kırbag, Z. M. (2019). Safranbolu'da Bulunan Tarihi Eserlerdeki Süsleme Tasarım Örnekleri (XVI-XX. YY) [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Ünal, R. H. (1982). *Osmanlı öncesi Anadolu-Türk mimarisinde taç kapılar*. Ege Üniversitesi Yayınları.
- Ünal, S. (2021). Türkistan'dan günümüze pişmiş toprak kültüründe lale, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 128 (253), 323-344.
- Yaman, B. ve Önkol Ertunç, Ç. (2019). XIII. yüzyıl anadolu taçkapıları'nda kullanılan madalyon ve kabalar, *İstem*, 17(33), 127-148.

GÖRSEL KAYNAKLAR

- Fotoğraf 1. Merkez Arslanlı Çeşme. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 2. Merkez Hacı Abdullah Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 3. Merkez Abdülcebbar Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 4. Araç Eflaniioğlu Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 5. Merkez Atabeygazi Cami Çeşmesi II. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv..
- Fotoğraf 6. Merkez Çevkani Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 7. Küre Bedesten Sokak Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 8. İnebolu Mehmet Şevki Cddesi Sokak Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv..
- Fotoğraf 9. Merkez Namazgah Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 10. Merkez Safalan Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 11. Merkez Honsalar Çeşmesi I. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 12. Merkez Namazgah Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 13. Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 14. Merkez Hepkebirler Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 15. Merkez Yukarıpazar Sokak Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 16. İnebolu Teyfikiye Cami Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.
- Fotoğraf 17. Merkez Namazgah Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 18. İnebolu Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 19. İnebolu Cami Arkası Sokak Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 20. Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 21. Merkez Taş Çeşme. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 22. Merkez Hepkebirler Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 23. Abana Hacı Veli Cami Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 24. İnebolu Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 25. İnebolu Su Yolu Sokak Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 26. İnebolu Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 27. Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 28. Abana Hacı Veli Cami Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 29. Daday Karacaören Köyü Cami Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Fotoğraf 30. İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi. Fatma ŞAHİN GÜR Kişisel Arşiv.

Çizim 1. Merkez Atabeygazi Cami Çeşmesi. Bilge Sevinç tarafından çizilmiştir.

Çizim 2. Küre Bedesten Sokak Çeşmesi. Bilge Sevinç tarafından çizilmiştir.

Çizim 3. Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi. Bilge Sevinç tarafından çizilmiştir.

Çizim 4. Merkez Hepkebirler Çeşmesi. Bilge Sevinç tarafından çizilmiştir.

Çizim 5. İnebolu Teyfikiye Cami Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme. Kumru Ön tarafından çizilmiştir.

Çizim 6. İnebolu Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi. Bilge Sevinç tarafından çizilmiştir.

Çizim 7. İnebolu Cami Arkası Sokak Çeşmesi. Bilge Sevinç tarafından çizilmiştir.

Çizim 8. Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi. Bilge Sevinç tarafından çizilmiştir.